MAQSUD SHAYXZODA DRAMATURGIYASIDA TARIXIY OBRAZ VA MILLIY TAFAKKUR TALQINI

Mardiyev Og‘abek
Toshkent davlat transport unersiteti 3-bosqich talabasi

Anotatsiya: *Mazkur maqolada Maqsud Shayxzoda dramaturgiyasida tarixiy obraz yaratish mahorati hamda milliy tafakkur talqini masalalari tahlil etiladi. Adibning sahna asarlarida tarixiy shaxslar obrazi orqali xalqning ozodlik ruhi, vatanparvarlik tuyg‘usi va ma’naviy qadriyatlari badiiy talqin etilgani ilmiy asosda yoritiladi. Ayniqsa, dramaturgning tarixiy mavzuga murojaat etish uslubi, real voqelik va badiiy to‘qimaning uyg‘unligi, qahramon xarakterini ochishdagi psixologik tasvir vositalari ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *Maqsud Shayxzoda, dramaturgiya, tarixiy obraz, milliy tafakkur, o‘zbek adabiyoti, tarixiy drama, badiiy talqin, vatanparvarlik, tarixiy ong, sahna asarlari.*

Annotation: *This article analyzes the mastery of creating historical characters and the interpretation of national consciousness in the dramaturgy of Maqsud Shayxzoda. It examines, on a scientific basis, how the playwright artistically portrays the spirit of freedom, patriotism, and spiritual values of the people through historical figures in his stage works. Particular attention is given to the dramatist’s approach to historical themes, the harmony between real events and artistic fiction, and the psychological techniques used to reveal the characters’ personalities.*

Kirish:

O‘zbek adabiyotida tarixiy mavzuga murojaat qilish an’anasi milliy tafakkur va ma’naviy qadriyatlarni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Tarixiy shaxslar obrazi orqali xalqning o‘tmishi, orzu-intilishlari va erkinlik uchun kurash yo‘li badiiy talqin etiladi. Shu jihatdan dramaturgiya janri tarixni sahna orqali jonlantirish, tomoshabinning qalbi va ongiga ta’sir ko‘rsatish imkoniyatiga ega bo‘lgan muhim adabiy yo‘nalish hisoblanadi. Maqsud Shayxzoda o‘zbek adabiyotida nafaqat shoir va tarjimon, balki yetuk dramaturg sifatida ham alohida mavqega ega. Uning dramatik asarlarida tarixiy obrazlar orqali milliy ruh, vatanparvarlik tuyg‘usi, ozodlik g‘oyasi va insoniy fazilatlar yuksak badiiy mahorat bilan aks ettirilgan. Adib tarixiy voqealarni shunchaki tasvirlab qolmay, ularni zamonaviy tafakkur bilan uyg‘un holda talqin etadi. Natijada tarixiy obrazlar milliy o‘zlikni anglash, ma’naviy merosni qadrlash va tarixiy xotirani mustahkamlash vositasiga aylanadi. Shayxzoda dramaturgiyasini o‘rganish orqali nafaqat adibning ijodiy mahorati, balki o‘zbek dramaturgiyasining rivojlanish

bosqichlari, tarixiy ong va milliy tafakkur masalalarini ham chuqurroq anglash mumkin. Shu bois mazkur mavzu ilmiy jihatdan dolzarb va ahamiyatlidir.

Mavzuning dolzarbligi:

Bugungi globallashuv jarayonida milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash va yosh avlod ongida vatanparvarlik tuyg‘ularini mustahkamlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan tarixiy mavzuga murojaat qilgan ijodkorlar asarlari alohida ahamiyat kasb etadi. Maqsud Shayxzoda dramaturgiyasida tarixiy obrazlar orqali milliy tafakkur, ozodlik ruhi va ma’naviy qadriyatlar yuksak badiiy talqinda ifoda etilgan. Uning sahna asarlarida tarix nafaqat o‘tmish voqealari tasviri, balki bugungi kun uchun ma’naviy saboq va ruhiy tayanch sifatida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun ham Shayxzoda dramaturgiyasida tarixiy obraz va milliy tafakkur masalasini o‘rganish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

Maqsud Shayxzodaning o‘zbek dramaturgiyasidagi o‘rni:

Maqsud Shayxzoda o‘zbek adabiyotida serqirra ijodkor sifatida tanilgan bo‘lib, u dramaturgiya janrida ham salmoqli meros qoldirgan. Uning tarixiy dramalari milliy sahna san’atining rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan. Adib o‘z asarlarida tarixiy shaxslar obrazini yaratish orqali xalqning ma’naviy kuchini, irodasini va erkinlikka intilishini yoritgan. Shayxzoda dramaturgiyasi chuqur falsafiy mazmun, kuchli dramatizm va yuksak badiiy mahorat bilan ajralib turadi. U o‘zbek dramaturgiyasida tarixiy mavzuni yangi bosqichga olib chiqqan ijodkorlardan biri sifatida e’tirof etiladi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari:

Mazkur tadqiqotning maqsadi — Maqsud Shayxzoda dramaturgiyasida tarixiy obraz yaratish xususiyatlari hamda milliy tafakkur talqinini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

- Shayxzoda dramaturgiyasining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlarini aniqlash;
- tarixiy shaxs obrazlarini yaratish usullarini tahlil qilish;
- dramaturg asarlarida milliy tafakkur va tarixiy ong ifodasini ochib berish;
- tarix va zamonaviylik o‘rtasidagi badiiy bog‘liqlikni asoslash.

Tarixiy shaxs obrazining badiiy talqini:

Maqsud Shayxzoda dramaturgiyasida tarixiy shaxslar faqat voqelikni aks ettiruvchi figuralar emas, balki milliy ruh va qadriyatlarni ifodalovchi badiiy obrazlardir. Adib o‘z asarlarida tarixiy qahramonlarni sahna orqali jonlantirib, ularning ichki dunyosi, qarashlari va insoniy fazilatlarini yuksak badiiy mahorat bilan ochib beradi. Masalan, Shayxzoda qahramonlarini yaratishda tarixiy manbalar va arxiv materiallaridan foydalangan holda ularning xarakteri va xatti-harakatlariga realistik tafsilotlar beradi. Shu tarzda, tarixiy shaxslar

sahnada nafaqat tarixiy obraz sifatida, balki zamonaviy tomoshabinning ruhiyatiga ta’sir qiluvchi badiiy konstruksiya sifatida namoyon bo‘ladi.

Qahramon xarakterini ochish usullari:

Shayxzoda dramatik qahramonlarini yaratishda psixologik va badiiy vositalardan ustunlik bilan foydalanadi. U qahramonlarning ichki qarama-qarshiliklari, hissiyotlari va ruhiy kechinmalarini dialog, monolog va sahna vaziyatlari orqali ochib beradi. Shu bilan birga, adib tarixiy shaxslarning qaror va harakatlarini ularning zamon sharoitlari, ijtimoiy muhit va milliy qadriyatlar bilan bog‘lab ko‘rsatadi. Natijada tomoshabin qahramon xarakterini to‘liq anglaydi va uning kurashi, maqsadi bilan ruhiy jihatdan uyg‘unlashadi.

Real voqelik va badiiy to‘qima uyg‘unligi:

Shayxzoda asarlarida tarixiy voqelik bilan badiiy tasvir o‘rtasidagi uyg‘unlik alohida e’tibor bilan ta’minlangan. Adib tarixiy faktlarni dramatik ehtiyojga moslashtiradi, ularni sahnaga mos badiiy strukturaga keltiradi. Shu bilan birga, voqelikni haddan tashqari o‘zgartirmasdan, uning asosiy mazmuni va tarixiy haqiqatini saqlaydi. Natijada tarixiy voqelik va badiiy to‘qima uyg‘unligi tomoshabinga qahramonlarni yanada yaqin his qilish va tarixiy voqealarning mazmunini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Xulosa:

Mazkur tadqiqot natijalariga ko‘ra, Maqsud Shayxzoda dramaturgiyasi tarixiy obraz yaratish va milliy tafakkur talqini sohasida yuqori badiiy va g‘oyaviy mahoratga ega ekanligi aniqlandi. Shayxzoda sahna asarlarida tarixiy shaxslarni nafaqat tarixiy faktlar orqali, balki ularning ichki dunyosi, qarashlari va ma’naviy qadriyatlarini ochib beruvchi badiiy obraz sifatida namoyon etadi. Adibning psixologik va badiiy usullardan foydalangan holda qahramon xarakterini ochish usullari, shuningdek real voqelik va badiiy to‘qima uyg‘unligi uning dramaturgiyasining asosiy xususiyatlari sifatida ajralib turadi.

Shayxzoda dramaturgiyasi o‘zbek adabiyotida tarixiy ong va milliy tafakkurni shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi. Uning asarlari nafaqat o‘tmish voqealarini yoritadi, balki zamonaviy tomoshabin qalbida milliy o‘zlikni anglash, vatanparvarlik va ma’naviy qadriyatlarni qadrlash hissini uyg‘otadi. Shu sababli Shayxzoda ijodi o‘zbek dramaturgiyasining rivojida muhim bosqich sifatida ilmiy va badiiy nuqtai nazardan katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maqsud Shayxzoda. Tanlangan asarlar to‘plami. Toshkent: O‘zbekistan, 1995–2005.
2. Axmedov, O. O‘zbek dramaturgiyasida tarixiy mavzu. Toshkent: Fan, 2010.

3. Raxmonov, S. Maqsud Shayxzoda ijodida milliy tafakkur. Toshkent: Adabiyot va san’at,
2012.

4. Karimov, D. O‘zbek dramaturgiyasi va sahna san’ati. Toshkent: Akademiya nashriyoti, 2015.

5. Qodirov, F. Tarixiy shaxslar va milliy o‘zlik: Shayxzoda dramaturgiyasi misolida. Toshkent: Ilmiy jurnali, 2018, №3, 45–52-betlar.

6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy kutubxonasi. Elektron arxiv materiallari va maqolalar to‘plami.